

Concepția lui Hume cu privire la cauzalitate – eșecul interpretării tradiționale

Gheorghe Ștefanov

Cuvinte cheie: Old Hume, New Hume, causation

Abstract: According to the traditional “Old Hume” interpretation, causation means nothing more than regular succession of natural events. My paper is an attempt to show that this interpretation does not hold if we apply it to understand Hume's own account of how we can form our ideas of cause and effect. For this I show that “Old Hume” would not distinguish between causal expectancies appearing as an effect of adequate stimulation and innate causal expectancies which just happen to be actualized after the adequate stimulation. This, in turn, would mean that the traditional interpretation renders Hume incapable of distinguishing between innate and empirical knowledge of causal connexions. Since such an outcome is unacceptable, given what all the participants to the “New Hume” debate agree upon, the traditional interpretation is rejected.

Potrivit interpretării tradiționale, desemnate în literatura de specialitate mai recentă prin sintagma „vechiul Hume”¹, filosoful scoțian susține că ideea de relație cauzală nu poate fi distinsă de ideea de succesiune regulată. Noi credem, altfel spus, că avem un concept al cauzalității care ar cuprinde trăsături suplimentare față de cea a succesiunii și cea a regularității, dar Hume observă că ne înșelăm. Ca atare, a spune că în natură există conexiuni cauzale revine, pur și simplu, la a spune că anumite clase de evenimente² se succed cu regularitate.

O nouă interpretare, asociată îndeobște cu expresia „noul Hume”³, îi atribuie aceluiași autor ideea că are sens, totuși, să vorbim despre relații cauzale ca relații mai strânse decât cele de succesiune regulată, doar că noi *nu putem cunoaște* nimic în afara succesiunilor regulate de evenimente. Potrivit acestei interpretări, Hume ar aborda cu privire la relațiile cauzale atitudinea unui „realist sceptic”, acceptând, pe de o parte, că există relații cauzale autentice în natură, dar îndoindu-se, pe de altă parte, că acestea ar putea fi cunoscute altfel decât sub forma unor succesiuni regulate.

Disputa dintre cele două tradiții de exegeză menționate acoperă și problema inducției (extinzându-se uneori și asupra altor teme ale gândirii lui Hume), dar în acest text mă voi conduce după opinia că tema cauzalității și tema inducției, așa cum apar acestea la Hume, pot fi tratate separat. Ceea ce doresc să susțin aici este că interpretarea tradițională a concepției humeene cu privire la cauzalitate este greșită.

Pentru înțelege mai bine cum se deosebesc „vechiul Hume” și „noul Hume” vă propun să distingem între două tipuri de așteptări. Pot avea, în primul rând, așteptarea ca un eveniment să urmeze unui alt eveniment datorită faptului că am fost stimulat uniform în acest sens în trecut. De

pildă, mă pot aștepta ca sosirea mea acasă să fie urmată de descoperirea că ușa este încuiată. Pe de altă parte, mă pot aștepta ca producerea unui eveniment să fie efectul producerii unui alt eveniment, ca atunci când mă aștept, de pildă, ca acționarea unei corzi întinse să aibă ca efect producerea unui sunet. Această așteptare cauzală, ca să spunem așa, apare și ea datorită unei stimulări senzoriale uniforme.

Acum, dacă am înțeles corect deosebirea, pentru „vechiul Hume”, în ciuda impresiei noastre că înțelegem prin ce se deosebesc aceste două tipuri de așteptări, distincția ar fi lipsită de sens sau, în cel mai bun caz, nu ar ține de prezența sau absența unei relații cauzale, ci fie de faptul că generalitatea primei așteptări e nejustificată, fie de faptul că în al doilea caz relația poate fi redusă la relații cauzale mai simple, care, la rândul lor, trebuie să fie înțelese strict în termenii unor succesiuni regulate.

Pentru „noul Hume”, în schimb, distincția nu ar fi lipsită de sens, ținând în mod esențial de absența sau prezența unei conexiuni cauzale, dar noi nu am putea avea niciodată certitudinea că vreuna dintre așteptările noastre este de primul tip sau de al doilea tip.

Ca întotdeauna, atunci când interpretări divergente ale unui autor se află în conflict, fiecare tabără indică texte din opera acestuia care sunt mai degrabă inteligibile din propria perspectivă exegetică sau texte care, interpretate din perspectiva taberei opuse, ar intra în contradicție cu puncte de vedere ale autorului respectiv asupra cărora nu există o controversă exegetică. Disputa dintre adepții „noului Hume” și cei ai „vechiului Hume”, ajunsă în prezent la proporții epice, numără destule astfel de episoade, în ale căror detalii nu mi-am propus să intru⁴. Există, însă, câteva referințe textuale centrale pentru întreaga discuție.

În primul rând, este vorba despre cele două definiții pe care le oferă Hume pentru conceptul de cauză, fiecare dintre acestea având versiuni un pic diferite în Hume 1739 (*Tratat asupra naturii umane*) și în Hume 1748 (*Cercetare asupra intelectului omenesc*):

	<i>Tratat asupra naturii umane</i>	<i>Cercetare asupra intelectului omenesc</i>
Prima definiție	O cauză este "an object precedent and contiguous to another, and where all the objects resembling the former are similarly precedent and contiguous to objects that resemble the latter." (Hume 1739, III.14, 87)	O cauză este "an event followed by another, where all events similar to the first are followed by events similar to the second." (Hume, 1748, VII.2, 38)
A doua definiție	"A cause is an object precedent and contiguous to another, and united with it in such a way that the idea of one determines the mind to form the idea of the other, and the impression of one to form a livelier idea of the other." (Hume 1739, III.14, 88)	O cauză este "an event followed by another, where the appearance of the former always conveys the thought to the latter." (Hume, 1748, VII.2, 38)

În al doilea rând, este vorba despre argumentul menit să ofere un suport acestor definiții. După cum observă și Mircea Flonta⁵, argumentul are o parte negativă și o parte pozitivă. Potrivit părții negative, succesiunea izolată a două evenimente nu poate produce acea impresie de legătură strânsă între evenimente pe care o avem atunci când gândim lucrurile în termeni cauzali:

No isolated episode of mental or physical causation yields any impression of power or necessary connection. Therefore, no such episode can prompt us to form any idea of power or necessary connection.⁶

Partea pozitivă a argumentului e menită să ne arate care este singurul mod concețibil, după Hume, în care ne-am putea forma, totuși, impresia unei legături strânse, cu caracter necesar, între evenimentele pe care le considerăm conectate cauzal:

When many similar episodes are observed to occur, however, and events of one kind are always followed by events of a second kind, we then start to form the notion of cause and connection. The experience of this regularity gives us a new impression, namely the feeling or impression of a custom-induced connection in our thought or imagination between one event and another; and the idea that we have been hunting for - the idea of power or necessary connection - is copied from this impression.⁷

Iar în varianta din Hume 1739:

The numerous instances of resembling conjunctions lead us into the notion of power and necessity. These instances are in themselves totally distinct from each other and have no union except in our mind, which observes them and collects their ideas. So necessity is the effect of this observation, and is nothing but an internal impression of the mind—a determination to carry our thoughts from one object to another. If we don't view it in this way we can never arrive at the most distant notion of it, or be able to attribute it either to external or internal objects, to spirit or body, to causes or effects. [...] the necessary connection between causes and effects is the move our mind makes from an impression of the cause to a lively idea of the effect, or perhaps it is not the move itself but rather our being made or determined to make the move.⁸

Având în vedere fundalul epistemologiei lui Hume⁹ putem înțelege mai bine acest argument. Fie că înțelegem atacul dat de Hume la adresa concepției tradiționale cu privire la cauzalitate în tradiția „vechiului Hume”, fie că îl înțelegem potrivit interpretărilor care ni l-au dat pe „noul Hume”, e limpede că Hume susține cel puțin că nu avem mijloace epistemice de a distinge succesiunile regulate de evenimente de conexiunile cauzale ale acestora. În aceste condiții, e

esențial pentru filosofia sa să ne explice cum am putut, totuși, să ne formăm conceptele de cauză și efect.

Explicația lui Hume presupune în primul rând domeniul obiectelor sau evenimentelor naturale, grupate în clase de asemănare. Evenimentele din anumite clase de asemănare se succed constant. Acestea vom ajunge să le aplicăm conceptele de cauză și efect.

Al doilea pas al explicației ne îndreaptă atenția spre domeniul obiectelor sau evenimentelor mentale. Avem aici, mai întâi, impresii senzoriale care corespund obiectelor sau evenimentelor naturale individuale, iar apoi idei – copii mai palide ale impresiilor senzoriale, cum ar spune Hume, sau reprezentări generice ale unor întregi clase de obiecte sau evenimente asemănătoare, cum am spune noi. Succesiunilor constante din natură le corespund succesiuni constante ale unor impresii senzoriale din mintea noastră.

Cum ajungem, potrivit lui Hume, să gândim în termeni de cauză și efect? Impresia senzorială a cauzei este urmată constant de impresia senzorială a efectului. În virtutea obișnuinței¹⁰, trecem și de la ideea cauzei la ideea efectului. Dar pentru a vorbi despre ideea însăși de cauză acest lucru nu este suficient. Succedarea constantă a unor impresii senzoriale este urmată, după Hume, de formarea unei noi impresii – impresia că suntem constrânși să trecem de la ideea cauzei la cea a efectului¹¹ și, ca atare, că legătura dintre cele două are un caracter necesar. Reflectând asupra acestei din urmă impresii ne putem forma conceptul propriu-zis de cauză.

Ce relație există, totuși, între succedarea constantă a anumitor impresii senzoriale și impresia că trecerea de la ideea cauzei la cea a efectului este determinată? Hume 1948 ne spune că regularitatea cu care se succed impresiile senzoriale „ne dă” impresia respectivă¹². Hume 1939 se exprimă fără echivoc – impresia de necesitate asociată legăturilor cauzale este ea însăși *efectul* observării regularităților în succedarea impresiilor senzoriale¹³. Cu alte cuvinte, atunci când ne formăm așteptări cauzale, ca să spunem așa, acestea sunt efectul unor stimulări senzoriale care se succed regulat.

Am putea oare spune, așa cum par să susțină adepții „vechiului Hume”, că și în acest caz, atunci când Hume vorbește despre relația causală dintre stimulări senzoriale uniforme și formarea unor așteptări cauzale, această relație causală însăși nu trebuie înțeleasă decât în termenii unei succesiuni regulate?

Pentru a răspunde la aceasta întrebare, vă propun un exemplu. Să presupunem că o persoană nu ar avea instinctul natural¹⁴ de a-și forma așteptări cauzale ca efect al stimulărilor senzoriale adecvate. Cu toate acestea, să ne închipuim că persoana respectivă ar avea aceleași așteptări cauzale ca și noi, dar nu din cauza stimulărilor senzoriale adecvate, ci datorită unui soi de nebunie. Această persoană se așteaptă și ea, de pildă, ca atingerea unei corzi metalice întinse să fie urmată de

producerea unui sunet, dar se așteaptă la aceasta într-un mod nebunesc – în același mod în care s-ar aștepta un nebun, de exemplu, ca îmbolnăvirea unei anumite persoane cunoscute să fie urmată de un război. Am putea presupune, în plus, că observăm în cazul acestei persoane că așteptările cauzale nebunești, cu impresia de conexiune necesară aferentă, urmează în mod regulat (dar complet accidental) stimulările senzoriale adecvate, exact așa cum am observa că se întâmplă și în cazul nostru. Din perspectiva „vechiului Hume”, nu avem nici un temei pentru a distinge între cazul acestei persoane și cazul nostru.

Acest exemplu nu ne arată decât că, potrivit interpretării tradiționale, Hume susține o idee care nouă ni s-ar părea contraintuitivă. Nu reiese de aici că interpretarea este neapărat greșită. Pentru a ajunge la această concluzie ar trebui să mai facem un pas în plus, arătând că a nu distinge între cele două cazuri de mai devreme ar fi nu doar contraintuitiv, ci și în conflict cu alte idei pe care toți interpreții i le atribuie lui David Hume.

În acest scop, vă voi propune un alt caz imaginar. Să presupunem, de această dată, că avem de a face cu un om ale cărui așteptări cauzale, identice cu așteptările unei persoane obișnuite, sunt înnăscute. Aceste așteptări nu sunt, desigur, efectul stimulărilor senzoriale adecvate, dar ar putea să se actualizeze exact la fel ca și cele ale unei persoane obișnuite (explicația acestui fapt nu este importantă acum¹⁵). Din nou, dacă nu putem distinge relațiile cauzale de relațiile de succesiune regulată, ar trebui să spunem, potrivit „vechiului Hume”, că acest caz nu se distinge prin nimic de cazul unei persoane fără așteptări înnăscute.

Despre persoana din acest al doilea exemplu am spune, totuși, că are o cunoaștere înnăscută a relațiilor cauzale. Prin urmare, dacă nu putem distinge între cazuri, aceasta înseamnă, de fapt, că nu putem distinge între cazul unei persoane care nu are o cunoaștere înnăscută cu privire la relații cauzale și cazul unei persoane care are o asemenea cunoaștere. Potrivit „vechiului Hume”, această distincție ar trebui să fie lipsită de sens. Dar pentru David Hume, indiferent cum i-am interpreta textele, distincția dintre empirism și ineism nu este lipsită de sens¹⁶. Nu este lipsită de sens în genere și nu ar avea de ce să fie lipsită de sens atunci când este vorba despre un tip anume de cunoaștere – cea privitoare la relații cauzale.

În concluzie, dacă îl înțelegem pe Hume potrivit interpretării tradiționale, atunci concepția sa cu privire la cauzalitate e în flagrant conflict cu distincția, presupusă în întreaga sa filosofie, dintre o cunoaștere înnăscută și o cunoaștere dobândită prin experiență. E greu de crezut, totuși, că Hume ar fi fost incapabil să realizeze un conflict de o asemenea amploare. Mai plauzibil ar fi să acceptăm că interpretarea tradițională este greșită, că David Hume nu este „vechiul Hume”, fără ca aceasta să însemne în mod automat că el ar fi „noul Hume”. De altfel, eu nu mi-am propus să ofer în acest text o interpretare corectă a concepției lui Hume cu privire la cauzalitate, ci doar să scot în

evidență neajunsurile interpretării tradiționale.

Bibliografie

HUME, David 1739. *A Treatise of Human Nature*, vol I., în versiunea prezentată de Jonathan Bennett la adresa www.earlymoderntexts.com.

HUME, David 1748. *An Enquiry Concerning Human Understanding*, în versiunea prezentată de Jonathan Bennett la adresa www.earlymoderntexts.com.

BLACKBURN, Simon 1990. *Hume and Thick Connexions*, *Philosophy and Phenomenological Research* 50:237-250.

CRAIG, Edward 1987. *The Mind of God and the Works of Man*, Oxford: Clarendon Press.

FLEW, Antony 1961. *Hume's Philosophy of Belief*, New York: Humanities Press.

FLONTA, Mircea 1987. *Studiu introductiv la David Hume, Cercetare asupra intelectului omenesc*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică.

KEMP SMITH, Norman 1941. *The Philosophy of David Hume: A Critical Study of its Origins and Central Doctrines*, Londra: Palgrave Macmillan.

MILLICAN, Peter 2009. *Hume, Causal Realism, and Causal Science*, *Mind* 118 (471):647-712.

NOONAN, Harold W. 1999. *Routledge Philosophy Guidebook to Hume on Knowledge*, Londra și New York: Routledge.

STRAWSON, Galen 1989. *The Secret Connexion: Causation, Realism, and David Hume*, Oxford: Clarendon Press.

WRIGHT, John P. 1983. *The Sceptical Realism of David Hume*, Manchester: Manchester University Press.

NOTE:

- 1 *Locus communis* pentru această interpretare este Flew 1961. Pentru o perspectivă mai recentă vezi Millican 2009.
- 2 Hume vorbește adesea despre obiecte, dar în prezent considerăm că în relații cauzale intră evenimentele, nu obiectele.
- 3 Kemp Smith 1941 e considerat un precursor al acestei tradiții de interpretare. Vezi și Wright 1983, Craig 1987 și Strawson 1989. Blackburn 1990 e asociat uneori cu aceeași tradiție de interpretare, deși poziția sa este ceva mai nuanțată. După el, Hume nu este realist cu privire la relațiile cauzale, dar înțelege prin cauzalitate ceva mai mult decât o simplă relație de succesiune regulată.
- 4 Millican 2009 reprezintă o bună prezentare a argumentelor și replicilor produse de ambele tabere.
- 5 Vezi Flonta 1987, 58-66.
- 6 Hume 1748, VII.2, 39.
- 7 *Ibid.*
- 8 Hume 1739, III.14, 85.
- 9 Noonan 1999 reprezintă o bună introducere în acest sens. Vezi în special 91-159.
- 10 Aceasta este soluția lui Hume la problema inducției. Vezi, de pildă, Hume 1748, V.2.
- 11 Hume 1739 pare să vorbească despre trecerea de la *impresia* cauzei la *ideea* efectului. Vezi Hume 1739, III.14, 85.
- 12 „The experience of this regularity gives us a new impression [...]” (Hume 1748, VII.2, 39, sublinierea mea).
- 13 „So necessity is *the effect* of this observation [...]” (Hume 1739, III.14, 85, sublinierea mea).
- 14 Vezi Hume 1748, V.1, 22.
- 15 Cititorii curioși și-ar putea închipui cazul unei persoane care se naște cu așteptările respective, precum și cu o programare a actualizărilor acelor așteptări. Printr-o coincidență, calendarul apariției așteptărilor acelei persoane se va potrivi perfect cu stimulările senzoriale primite (în sensul că o persoană fără așteptări înnascute, stimulată la fel, și-ar forma aceleași așteptări în aceleași momente).
- 16 Vezi, de pildă, Hume 1739, I.1 și Hume 1748, II.